

особистості. Подальше дослідження потрібно спрямувати на вивчення стану сформованості ціннісних переконань майбутніх музикантів-педагогів відповідно до визначених критеріїв.

Література

1. Білодід Ю. М. Духовність: сутність, структура, функції: Монографія. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ПІСТ, 2003. – 192 с.
2. Залесский Г. Е. Психология мировоззрения и убеждений личности. – М.: МГУ, 1994. – 139с.
3. Зязюн І. Філософія практико-орієнтованої методології педагогічної дії // Збірник наукових праць / Гол. ред. Буряк В. К.–Кривий Ріг: КДПУ, 2004. – Вип. 8. – 472 с.
4. Олексюк О. М. Концептуальні засади формування духовності особистості у сфері музичного мистецтва // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 5. – С. 3–7.
5. Ростовська Ю. О. Формування педагогічних переконань майбутніх учителів музики та хореографії у процесі методичної підготовки: Автореф. дис.... канд. пед. наук / Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
6. Падалка Г. Розвивальний потенціал мистецької діяльності та педагогічні умови його реалізації // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 5. – С. 7–11.

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Богатирьова Г. А.

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. Стаття розкриває шляхи формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів в процесі засвоєння символічно-образної системи творів народного мистецтва.

Ключові слова: етнокультурна компетентність, символічно-образна система.

Аннотация. Богатирева Г. А. Формирование этнокультурной компетентности будущих учителей средствами народного искусства. Статья раскрывает пути формирования этнокультурной компетентности будущих педагогов в процессе усвоения символическо-образной системы произведений народного искусства.

Ключевые слова: этнокультурная компетентность, символическо-образная система.

Annotation. Bogatiryova G. Formation of ethnocultural competence of the future teachers by means of a folk art. This article opens ways of formation of ethnocultural competence of the future teachers during mastering symbol-shaped system of products of a folk art.

Key words: ethnocultural competence, symbol-shaped system.

Постановка проблеми. Досить важливим завданням сучасної педагогічної практики є встановлення зв'язку між культурою й освітою. Реалізація системи художньо-професійної підготовки майбутнього педагога в сучасних соціально-економічних умовах залежить від надання освіти культурологічного аспекту.

Культурологічна орієнтація освіти сприяє свідомому налагодженню взаємодії та досягненню взаєморозуміння представників різних культур;

засвоєнню художньо-естетичних знань як компонента цілісної всесвітньої культури; становленню й розвитку духовного світу особистості. Така освіта дозволить фахівцю сприймати природне й соціальне оточення з художньо-естетичних позицій, що у свою чергу забезпечує активне й творче ставлення людини до оточуючого середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Педагогічна наука значну увагу сьогодні приділяє питанням культурологічного підходу до проблем формування особистості. Йдеться про роботи А. М. Бойко, В. Г. Бутенко, В. В. Ванслова, М. В. Гончаренко, І. А. Зязюна, Л. В. Кондрашової, Н. Б. Крилової, М. П. Лещенко, Л. М. Луганської, Г. П. Шевченко, О. П. Цолокової та ін. Необхідно зауважити, що освіта, розповсюджуючи культурні надбання, разом з тим розвиває уявлення про певний культурний образ людини; саме це дозволяє усвідомити соціально значущі ознаки культурної людини на різних етапах суспільного розвитку.

Формулювання цілей статті. До найважливіших принципів, на засадах яких здійснюється перебудова вітчизняної освіти (відповідно до положень Закону України «Про освіту»), віднесені демократизація освіти, її гуманізація та гуманітаризація; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок освіти з національною культурою та відродженням її засобами навчально-виховного процесу; орієнтація вітчизняної освіти на кращі зразки освіти у світі тощо [3, 24].

Національна система виховання, заснована на цінностях культури рідного народу минулих епох і культурних реаліях сучасності, найбільшою мірою повинна сприяти розумінню значимості інтелектуальності, освіченості й інтелігентності людини – важливих складових духовності особистості.

В основі світової культури лежать загальнолюдські цінності, що є підґрунтям існування різних історичних типів культур. Розглядаючи такі типи, М. С. Каган зауважує: «...культура не виникає раптом, як Афіна з

голови Зевса, але складається поступово, разом із формуванням самої людини і людського суспільства» [5, 12]. Він відзначає, що в процесі еволюційного розвитку виробництво культури було безпосередньо вплетене в матеріальну практику; на першому етапі історії культури художнє засвоєння світу ототожнювалося з «матеріально-духовним дійством – сама міфологія мала художньо-образну структуру, як і всі обряди, ритуальні дійства, магічні заклинання...» [5, 14]. Відомо, що вже на першому етапі розвитку народне мистецтво створювалось у сфері колективного домашнього виробництва. Саме у ньому відбилися риси первісної свідомості людини, міфологічний характер спілкування з природою. Міфологія виникла як продукт колективної творчості народу, була формою пізнання дійсності. Цікавим є те, що міфи поступово перепліталися з обрядами: «обряд виконував функцію інсценування міфу, тоді як міф був поясненням або обґрунтуванням здійснюваного обряду». Дослідники стверджують, що міфологія вступає «етносинтезуючим фактором культури у часі та просторі буття та становлення конкретного народу». Саме в міфології дістає свого яскравого вияву сакралізація предметно-практичної діяльності народу. Вона охоплює достатньо потужний пласт візуальної етнокультурної інформації, використання якої стимулює процес формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів. Прикладом може слугувати, зокрема, подання досліджуваного об'єкту у вигляді зображення або хронологічного документу, що дозволяє проілюструвати та констатувати певний факт (наприклад, зображення Юрія-Зміборця як персонажу фольклору, народних казок, легенд і як християнського святого та передача його образу в творах народного мистецтва).

Перші світоглядні самобутні міфологічні системи були зумовлені характером і способом діяльності, побутом давніх українців. Вже в цю епоху, наголошує Г. П. Васянович, починає формуватися такий стиль

життя і мислення, який можна охарактеризувати як прояви «національної культури» [1, 74].

Символічно-образна система народного мистецтва охоплює значний спектр знань стосовно архетипів етнічної поведінки, сприйняття реальності й культури в усіх сферах суспільного життя, що створює значні можливості ціннісноорієнтаційного виховного впливу на особистість.

Вивчаючи проблему співвідношення культурного та художнього, Л. Михайлюк зауважує, що людина, бажаючи відчувати насолоду від видів та творів мистецтва (як професійного, так і народного) повинна бути культурно-освіченою, тобто мати певний рівень компетентності в царині мистецтва. Дослідник зауважує, що це «означає бути здатною до розуміння смислу творів мистецтва, їх спрямування не тільки до даної епохи чи особистості, чи представника нації, але й до людства в цілому» [7, 357].

Визначаючи національну культуру, як «етнічно специфічну парадигму життєтворчості», М. Стешико стверджує, що саме вона акумулює в матеріальних та духовних цінностях, знакових системах певні знання, значення, творчі здібності й уміння народу, внаслідок чого виступає «особливим способом буття певного етносу» [8, 35]. Оволодіння цими знаннями є складовою етнокультурної компетентності майбутніх учителів.

Результати дослідження. Народне мистецтво як невід'ємна частина культури українського народу різноманітне за стилями, адже зберігає нащадкування дуже давніх культур і традицій, які закріпилися в різних етнографічних районах України. Саме воно навчає любити природу, бачити її красу, формує почуття духовної єдності поколінь тощо.

Характерне для творів народного мистецтва багатство матеріалів, різноманітність форм, кольорової гами, конструктивно-формотворчих елементів, декоруючих технік та інших засобів виразності дозволяє стверджувати, що в них закладена символічно-образна система етносу.

Вона передається від покоління до покоління в усних формах, міфологічних образах, символах зафіксованих у фольклорній пам'яті. Дослідник української етнічної культури Г. С. Лозко вважає необхідною складовою підготовки сучасного вчителя вміння вільно орієнтуватися у цій системі, розвинуту здатність до трансляції цінностей культури свого етносу. Важливим є не тільки розуміння мови народного мистецтва, «кодів», «шифрів» етнокультури, але й вміння «вільно творити цією мовою», що повинно стати пріоритетним у підготовці майбутніх учителів. Учена визначає цю здатність як «етнокультурну компетентність» [6, 59-60].

Виготовлення предметів матеріальної культури завжди мало конкретну «етнічну спрямованість», адже вони розраховувалися на певний антропологічний тип населення та властиві йому психологічні, естетичні, етичні уявлення і норми. Прикладом вміння передавати певні етнічні традиції в різних виробках є творчість багатьох сучасних майстрів. Наприклад, в сучасному килимарстві досить часто зустрічається символічний мотив «дерева життя», який є складовою композиційної побудови традиційного килима, в якому використано типову схему – орнаментальне вирішення основного поля. Зокрема, у творі Н. Бабенко цей мотив органічно поєднується з українським орнаментальним мотивом, в якому використовуються злагоджено-гармонійні ритми. Вони заповнюють всю основну жовто-вохристу площину, що лагідно й водночас досить виразно контрастує з синього відтінку полем обрамлення. Завдяки поєднанню цих двох складових майстер намагається оновлювати народну килимарську традицію, дещо видозмінювати і доповнювати новими орнаментальними мотивами мистецькі форми відповідно до естетичних запитів часу а етнічних традицій.

Надзвичайно насичена символічно-образними елементами творчість Євгенії Генік. Вона зуміла подати ці елементи у вишивках засобами чіткої графічної лінії, яка звучить як домінанта в складних орнаментально-

композиційних структурах. Кожен кольоровий стібок, елемент, мотив, ритм введений і підпорядкований так, щоб досягти найефективнішого колористичного акценту композиції вишивок, які зберігають найдавніші складові символики українського народу. Формування етнокультурної компетенції майбутніх учителів засобами народного мистецтва неможливе без врахування мистецьких традицій, народного світогляду, етнічних стереотипів, вироблених власним народом впродовж століть.

Будь-який педагог (незалежно від об'єктивно притаманних йому освітянських функцій) повинен виступати творчо-ретрансляційним елементом культури, у першу чергу, етнічної. Для нас важливою є думка вчених про те, що значна кількість сучасних проблем виховання й навчання пов'язана з недооцінкою впливу етнічної культури на особистість, зокрема через твори народного мистецтва.

Твори народного мистецтва у всій сукупності своїх етнічних ознак, мають потужний виховний потенціал, адже саме в них, як стверджує М. М. Закович, «сконцентровано художній та практичний досвід народу, творчу силу його духу, світоглядні особливості та мистецьку самобутність» [4, 42]. Зауважимо, що реалізація виховного потенціалу творів народного мистецтва відбувається через налагодження і пошук внутрішніх зв'язків художньо-образної мови системи засобів виразності. Визначаючи народне мистецтво носієм етнічної художньої культури дослідники вводять поняття «планетарності» народного мистецтва. З нашої точки зору, це інтегроване поняття поєднує в собі загальномистецькі ознаки національної традиційно-побутової культури, у якій втілюється національна самосвідомість кожної людини. Значну роль у цих процесах відіграє прикладне мистецтво, зокрема художні національні ремесла.

Важливим є те, що кожне покоління усвідомлює значення явищ та символічно-образної мови народного мистецтва, виходячи з власних ціннісних орієнтацій. Принципово важливим в цьому процесі є те, що

цінності народного мистецтва є вічними й постійно збагачуються новими гранями художнього смислу, новими естетичними якостями. В.І. Дряпіка та Н. С. Савченко стверджують, що «народне мистецтво завжди було й залишається носієм фольклорних традицій національної культури, духовної спадщини народу» [2, 30], оскільки особливості образної мови творів народного мистецтва тісно пов'язані з життям, побутом людей, їхніми звичаями, навколишньою природою і предметним оточенням, тобто розкривають споконвічні цінності духовного життя українського народу.

Вищезначене підтверджує висновок про те, що на всіх етапах історичного розвитку твори народного мистецтва, залишаючись частиною матеріальної культури, водночас є важливою галуззю духовної та етнічної культури народу. В той же час, вони виконують важливу функцію у формуванні етнокультурної компетентності майбутніх учителів. Вивчаючи народне мистецтво, студенти навчаються:

- висловлювати свої враження від творів мистецтва (зокрема народного);
- робити художньо-змістовний аналіз твору народного мистецтва (наприклад, простежити як узгоджується форма, декор, техніка виконання виробу з матеріалом);
- визначати функціональне призначення того чи іншого виробу;
- виявляти зв'язок художнього образу твору з предметним середовищем;
- розкривати елементи стилізації декоративних мотивів;
- самостійно створювати композиції декоративно-ужиткових виробів;
- уміти обирати основні засоби виразності народного мистецтва;
- визначати основні етнічні складові образу творів народного мистецтва.

Висновки. Відомо, що українська система символічного відображення світу відбила історичні зв'язки усіх слов'янських племен, що

колись проживали на території України. Дослідження цієї системи через подачу, збереження зразків у творах сучасних майстрів потребує певної підготовки, зокрема сформованої етнокультурної компетентності майбутніх учителів, яка передбачає оволодіння системою знань, які дійшли до нас у різних символічно-знакових текстах.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В умовах приєднання України до Болонського процесу зростає потреба у фахівцях, здатних побудувати систему нових етнічних зв'язків та національних цінностей, які б найповніше відтворювали панораму розвитку мистецтва та надавали майбутнім педагогам в процесі професійної діяльності можливість самостійного творчого і водночас досконалого оволодіння етнокультурними знаннями.

Література

1. Василювич Г. П. Вступ до філософії: Навч. посібник. – Львів: Норма, 2001. – 216 с.
2. Дрячка В.І., Савченко Н. С. Розкриваючи естетичні цінності українського народного мистецтва: Книга для вчителя. – Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. – 151 с.
3. Закон України «Про освіту». – К.: Райдуга, 1992. – 67 с.
4. Каган М. С. Морфологія искусства // Основы теории художественной культуры. – СПб.: Лань, 2001. – С. 6-45.
5. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / За ред. М. М. Заковича. – К.: Знання, 2003. – 567 с.
6. Лозко Г. С. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. – К.: АртЕк, 2004. – 304 с.
7. Михайлюк Л. Про співвідношення культурного і художнього // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта: Зб. наук. праць. – Л.: Світ, 2002. – Вип. 5. – С. 355-358.
8. Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б. В. Попова, В. О. Ігнатова, М. Т. Степико та ін. – К.: Знання, НАН України, Інститут філософії, 1998. – 262 с.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Бодрова Т. О.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотація. У статті висвітлено теоретичні та методичні аспекти реалізації мотиваційної складової становлення музично-педагогічних джерел минулого у педагогічних університетах, представлені найбільш ефективні форми і методи навчально-професійної діяльності студентів під час педагогічної практики.

Ключові слова: українська музично-педагогічна спадщина, фахова підготовка, професійна спрямованість, організаційно-методична система.